

SZABADKA VÁROS TÉRHASZNÁLATI MINTÁZATAI

PATTERNS OF SPATIAL USAGE OF URBAN SPACE OF SUBOTICA
NAČINI KORIŠĆENJA URBANOG PROSTORA SUBOTICE

KRISKA OLIVÉR

PhD, tanársegéd

Szegedi Tudományegyetem, Társadalomföldrajz Tanszék

kriska.oliver@szte.hu

GÖNCÖL ANDOR

egyetemi hallgató

Szegedi Tudományegyetem, Társadalomföldrajz Tanszék

goncola2004@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ • A tanulmány célja Szabadka városi tereinek térhasználati és percepciós mintázatainak vizsgálata, különös tekintettel a történelmi, kulturális és politikai tényezők hatására. Az elemzés középpontjában a városi tér szimbolikus újraértelmezése, a helyi lakosság térhasználati és a különböző társadalmi csoportok eltérő térszemlélete áll. Elméleti háttérét a földrajzi tér társadalmi konstrukciójának elméletei adják, különös tekintettel Lefebvre és Soja munkáira. Lefebvre szerint a tér nem csupán fizikai kiterjedés, hanem társadalmi, gazdasági és kulturális dimenziókkal is rendelkezik. Soja „Thirdspace” koncepciója hangsúlyozza a tér megélt dimenzióját, amely az emberek mindennapi tapasztalatait és érzelmi kötődéseit foglalja magában. A kutatás ezen elméleti kereteken belül vizsgálja a városi tér szimbolikus és funkcionális szerepét. – A kutatás során egy online kérdőíves felmérést végeztünk 2023 októberre és 2024 januárja között, amely a szabadkai lakosság térhasználati szokásait és városi terekkel kapcsolatos percepcióit vizsgálta. A kérdőív három nyelven (magyarul, szerbül és horvátul) volt elérhető, célzott Facebook-hirdetések segítségével, és összesen 205 válasz érkezett. Az eredmények alapján Szabadka városközpontja kiemelt jelentőséggel bír a helyi lakosság mindennapi életében. A kérdőíves felmérés és az OpenStreetMap adatai alapján körülhatárolható a város „központja”, amely magában foglalja a Korzót, a Városházát és környékét. Ezeket a helyszíneket nemcsak történelmi-kulturális jelentőségük miatt látogatják gyakran, hanem közösségi találkozóhelyként is funkcionálnak. A válaszadók szóhasználata és preferenciái alapján megfigyelhető, hogy ugyanazon

terek eltérő jelentésekkel bírnak a különböző nyelvi és nemzetiségi csoportok számára. Összességében Szabadka térhasználata erősen központosított, de több kisebb alközpont is kialakult. A kutatás eredményei hozzájárulhatnak ahhoz, hogy jobban megértsük a városi terek társadalmi szerepét, valamint iránymutatást nyújthatnak a várostervezés és helyi identitásépítés számára is.

KULCSSZAVAK • **térhasználat, multikulturalizmus, szimbolikus tér, helyi identitás, városfejlődés**

A TÉRFELFOGÁS ÁTALAKULÁSA A TÁRSADALOMFÖLDRAJZBAN

Az 1900-as évek közepén a társadalomföldrajz jelentős paradigmaváltáson ment keresztül, amely kulcsfontosságú hatást gyakorolt a tudományág fejlődésére és meghatározó térfelfogásának kialakulására. A regionális földrajz az 1900-as évek közepén uralkodó irányzat volt a társadalomföldrajzban. Ennek során a kutatók különböző földrajzi területek és régiók vizsgálatára összpontosítottak, és azokat különböző szempontok (kultúra, gazdaság, társadalom stb.) alapján azonosították és elemezték (PANELLI 188). A cél az volt, hogy feltárják és megértsék a területek sajátosságait, valamint az ottani társadalmi-gazdasági folyamatokat. Ugyanakkor számos bírálat érte a társadalomföldrajzi vizsgálódást, melyek leginkább a tudománytalanság, a leíró jelleg és az elméletalkotás hiánya felől érkeztek. A század közepétől a kvantitatív forradalom ugyanakkor a társadalomföldrajzban is forradalmi változásokat hozott (KWAN-SCHWANEN 261–264). A létrejövő pozitívista nézőpont az adatok gyűjtésének és statisztikai elemzésnek a hangsúlyozására összpontosított. Az új módszerek alkalmazása lehetővé tette a társadalomföldrajzi folyamatok pontosabb és precízebb elemzését. Ezek hatására kialakult és meghatározó felfogásban létrejött a tér, mint konténer meghatározása. Egy olyan terület, ahol megtörténnek a folyamatok. A tudományos vizsgálódás középpontjában pedig a mérhető, megfigyelhető, kvantifikálható folyamatok játszották a főszerepet, amelyekből – egyéb tudományterületekhez hasonlóan – a társadalomföldrajz is hipotéziseket és törvényeket vizsgálhatott, állapíthatott meg. Ezen analógián születtek a különböző gravitációs modellek a városok, települések közötti interakciók mértékének meghatározására. A földrajzi térrel foglalkozó kutatók célja az volt, hogy a területek gazdasági és társadalmi folyamatait tudományos alapossággal elemezzék, ennek érdekében pedig kvantitatív adatokat kezdtek alkalmazni, és statisztikai eszközökkel, elemzésekkel kezdtek el dolgozni (JOHNSTON et al. 963–967).

Később, az 1960-as, 1970-es évektől kezdve azonban a pozitívizmust támadó megközelítések egyre meghatározóbbakká váltak, a behaviorista és a

humanisztikus földrajz tekintetében. Szerintük a tér és az ember viszonya egy teljesen más megközelítésben működik. Bírálták a pozitivista megközelítést kizárólag erőteljes kvantifikációs oldaláról, illetve hogy az egyént szinte teljesen kizárják a vizsgálódásból, racionális lényként gondolkodva róla, holott a humanisztikus földrajz megközelítése szerint az egyén és a tér viszonyában az egyéneken, az ő tapasztalásain, emocionális gondolkodásán van a hangsúly (KWAN-SCHWANEN 261–264; LESZCZYNSKI 1–3). A korábban uralkodó esszencialista nézőpont mellett megerősödött az antiesszencialista álláspont is, sőt, a társadalomföldrajzos tudományos vizsgálódások számos új módszertani és elméleti kerettel bővültek (ZHOU-ZHANG 48–49).

TÁJ ÉS EMBER KAPCSOLATA

A pozitivista nézet a tájat objektív, anyagi valóságnak tekinti, amely független az emberi érzékeléstől vagy a társadalmi folyamatoktól (GAILING 196). Ugyanakkor a táji, tájképi kutatások sokat változtak az elmúlt évtizedekben. A kutatások iránya három fő megközelítés mentén alakult. A berkeley-i iskola – amelyet leginkább Carl Sauer neve fémjelez – felfogása szerint a táj egy kulturális műtárgy, amelyet az emberi tevékenység alkot és alakít (ROSE 1–6). Maga a táj tehát a fizikai aktivitások és gyakorlatok reprezentációja különböző kulturális csoportok által, ezzel egyben egyfajta indikátora – terméke – az adott hely és adott csoport társadalmi folyamatainak (uo.). Ezzel szemben az új kulturális földrajz (New Cultural Geography, NCG) úgy véli, hogy a táj valóban reprezentatív, azt ugyanakkor a hatalmi dinamikák erőteljesen befolyásolják. Szemben a hagyományos berkeley-i nézettel, a kultúra és a létrehozott kulturális táj nem determinisztikus, nem holisztikus és nem is értéksemleges (uo.). A kulturális táj sokkal inkább jellemezhető úgy, mint egy folyamatosan átalakuló és különböző érdekcsoportok által alakított, vitatott táj (uo.). E megközelítéshez csatlakozik a marxista földrajz, de a humanisztikus földrajz is, habár eltérő módszertannal és meglátásokkal, mindegyik a táj és az ember közös kapcsolatát és a kettő közötti kölcsönhatást és annak dinamikáját vizsgálja (uo.). A harmadik meghatározó irányzat a fenomenológiai iskola, amelyet a nem-reprezentatív elmélet befolyásolt, a táj helyzetére és annak a szemlélődő alany megjelenésében játszott szerepére összpontosít. Bár ezek a módok különböző megközelítéseket képviselnek, nem kizárólagosak, és mind hozzájárultak a változatos és fejlődő tájkutatás ún. tájképéhez (uo.).

A tájak ilyenfajta – társadalmi – megalkotása befolyásolja az adott tereken belüli viselkedést és gyakorlatokat, és alapot szolgáltathat ideológiák, nemzeti identitások létrehozásában, formálásában (VIHK 108–110). A lét-

rehozott táj és az egyén kapcsolata igen szoros, a társadalom a maga képére alakítja környezetét, létrehozva bizonyos tényezőkkel és folyamatokkal jellemezhető tájat, ahogy azt a *Dasein* és az *Umwelt* fogalmai is megjelenítik Heidegger és Husserl esetében. Előbbi szó szerint azt jelenti: 'ott lenni', hangsúlyozva, hogy az ember nem elszigetelt elem, hanem egzisztenciálisan a világban helyezkedik el, egyben a világgal való kapcsolata révén folyamatosan „válík” (HEIDEGGER 11–15), az *Umwelt* viszont mindezt megtölti jelentéssel, az egyén tapasztalásaival és látásmódjával (HUSSERL 60).

A fentiekből is látszik az, hogy a tér alakításában nagy szerepe van a társadalomnak (LEFEBVRE 8; GREIDER–GARKOVICH 2; GAILING 196). David Harvey szerint a tér nem csupán semleges konténer – illeszkedve a *Dasein* és az *Umwelt* koncepciókhoz –, amiben a társadalmi folyamatok lezajlanak, hanem aktívan részt vesz ezekben a folyamatokban. A tér társadalmilag konstruált, azaz a társadalom alakítja ki és reprodukálja a maga érdekei mentén. Harvey hangsúlyozza a tér több dimenzióját: nemcsak fizikai kiterjedésről van szó, hanem társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális méreteiről is. Ezt az elméletet tovább gazdagítja Lefebvre, aki szerint a tér abszolút, relatív és kapcsolati dimenziói egyaránt fontosak annak megértéséhez, hogyan jönnek létre és alakulnak át a városi terek. Az abszolút tér segít megérteni a tér univerzális kereteit, a relatív tér segít megérteni a tárgyak és események egymáshoz viszonyított helyzetét, a kapcsolati tér pedig segít megérteni a társadalmi folyamatok által alakított teret (LEFEBVRE 233–237; GAILING 196–197; AASE 53–54; GREIDER–GARKOVICH 5–6). Mindebben a struktúrának és az intézményeknek is kiemelt szerepük van (GAILING 198–202). Szükséges különbséget tenni a formális (például törvények) és az informális (például hagyományok) struktúrák között. Az informális intézmények rugalmasabbak, mivel hosszú távú társadalmi változások során gyakran változnak. Az új intézményelméleti megközelítés szerint a struktúrák és az egyéni cselekvés között dialektikus kapcsolat van. Ezen megközelítést alkalmazva a tájra, egyben sugallva, hogy mind a formális, mind az informális intézmények fontos szerepet játszanak a táj formálásában (GAILING 202). Mindebből következik, hogy a társadalmilag konstruált tér kontextusfüggő, tehát igazából nem is az „igazi” teret és térdefiníciót szükséges meghatározunk, hanem meg kell érteni a teret létrehozó kontextust, környezetet, társadalmi közeget, a struktúrákat (GREIDER–GARKOVICH 7–12; AASE 53–55; GAILING 200–202).

A tudományos vizsgálódásnak tehát integrálnia kell a fizikai és a mentális reprezentációkat egyaránt (GAILING 197), csakúgy, mint a térrel kapcsolatos tapasztalásokat, figyelembe véve különösen a marginalizált társadalmi csoportokat.

A társadalmilag megalkotott terek nem csupán fizikai aspektusból tevődnek össze, hanem kulturális és szubjektív jelenségek történelmi és kulturális beágyazottságával is (VIAK 107–108; GAILING 195–197; REMM 133–135). Ezáltal (egyedi) helyek jönnek létre, amelyekhez a kulturális csoportok jelentéseket társítanak (VIAK 107–108; GREIDER–GARKOVICH 15–16). Így maga a hely egy többretegű identitással rendelkező térré válik, amely fizikai, társadalmi és időbeli aspektussal rendelkezik (VIAK 103; RELPH 25–28). A helyek tehát komplex karakterrel bírnak, amelyek kölcsönös interakciót tartanak fenn az egyének, a társadalom és a hely között (RELPH 29–36; GAILING 202–203). Soja *Thirdspace* elmélete különösen fontos ebben az összefüggésben, mivel hangsúlyozza, hogy a tér nem csupán fizikai (firstspace) és reprezentációs (secondspace) dimenziókkal rendelkezik, hanem egy harmadik, megélt dimenzióval (thirdspace) is, amely az egyének mindennapi tapasztalatait és érzelmi kötődéseit foglalja magában (SOJA 53–69).

További fontos aspektus ehhez kapcsolódóan a helyek autentikussága, hiszen a létrejövő helyekre nemcsak a helyi lokális társadalom és kultúra hat, hanem nagyobb léptékű, globális tényezők is befolyásolják. Mindez gyakran a helyek identitásának homogenizációjához vezet az autentikusság elvesztésével (RELPH 79–81). Ezáltal pedig az egyének kötődése a helyhez lazul, a hely identitásképző ereje is csökken, sőt bizonyos egyének vagy csoportok akár kívülállónak is érezhetik magukat egy adott helyen (RELPH 90–116), továbbá a helyet alakító változások értelmezése, megítélése és azok emberre gyakorolt hatásai konfliktusokat szülhetnek a különböző csoportok között (GREIDER–GARKOVICH 16–17).

A SZABADKAI VÁROSSZÖVET MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐI

A városok térszerkezetének és szimbolikus térhasználatának a vizsgálata fontos kutatási területté vált az elmúlt évtizedekben. Különösen érdekes ez olyan városok esetében, amelyek többször is impériumváltáson mentek keresztül, mint például Szabadka. A város térszerkezetének és szimbolikus térhasználatának változásait több síkon is vizsgálhatjuk, jelen tanulmány két fő aspektusra fókuszál: a köztéri szobrok és emlékművek állításának és eltávolításának gyakorlatára, valamint a város identitásának alapjául szolgáló épületekre, építményekre.

A városok utca- és térelnevezései, valamint köztéri szobrainak sorsa szoros összefügg az aktuális politikai hatalom legitimációs törekvéseivel és a kollektív identitás alakításának szándékával. Ahogy Papp Árpád rámutat: „az aktuális politikai elit határozza meg a hivatalos történelmi keretet, éppen ezért tagadja meg a korábbi rendszereket és azok földrajzi értelmezési tarto-

mányát, ad a sajátjának értelmet” (PAPP 37). Az új hatalomnak szüksége van arra, hogy kijelölje saját terét és viszonyát a múlthoz. Ez a „térkörbejelölési gyakorlat” nem új jelenség, hanem a nemzeti identitás és hatalmi legitimáció egyik fontos eszköze.

Szabadka esetében a városszerkezet kialakulása hosszú folyamat eredménye. Ahogy Mészáros Piroska részletesen bemutatja, a középkori erődítményből fokozatosan alakult ki a polgári város a 18–19. század folyamán (MÉSZÁROS 7–12). A 19. század végére már egy fejlett városi struktúra jön létre, amelyet az 1884-es Tóth (Könyves)-féle térkép részletesen ábrázol. Ez tekinthető a modern Szabadka kiindulópontjának (LOVRA 111–119).

A 20. század folyamán Szabadka többször is gazdát cserélt. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia része lett. Ezek a politikai változások minden alkalommal a városi tér szimbolikus újraértelmezését is magukkal hozták. Az utcák és terek átnevezése, valamint új szobrok állítása és a régiek eltávolítása ennek a folyamatnak a legszembetűnőbb megnyilvánulásai (PAPP 37–43).

Az utcanevek vizsgálata rávilágít arra is, hogy az egymást követő politikai rendszerek hogyan próbálták saját ideológiájukat és történelemszemléletüket rávetíteni a városi térre. Ahogy Stiperski és munkatársai kimutatták több közép-európai város összehasonlító elemzésében, az utcanevek összetétele (politikai személyiségek, művészek, földrajzi nevek aránya) jól tükrözi az adott korszak prioritásait (PAPP 37–43). Szabadka esetében is megfigyelhető, hogy a magyar, a jugoszláv és a szerb korszakok eltérő névadási gyakorlatot követtek.

A köztéri szobrok és emlékművek sorsa szintén beszédes. A 18–19. században elsősorban egyházi jellegű szobrok és épületek határozták meg Szabadka arculatát. A 20. században azonban egyre inkább előtérbe kerültek a politikai tartalmú emlékművek. Ezek állítása és eltávolítása szorosan követte a politikai változásokat. Különösen látványos volt ez a folyamat a szocialista Jugoszlávia időszakában, amikor számos új emlékmű került felállításra, majd a rendszerváltás után ezek egy része eltávolításra került (PAPP 38–40).

A városi tér szimbolikus birtokbavételének ez a gyakorlata nem egyedi jelenség. Ahogy Azaryahu rámutat, ez a folyamat világszerte megfigyelhető, különösen politikai rendszerváltások idején (AZARYAHU 312–315; PAPP 37). A közép-európai régióban az 1989–90-es rendszerváltások után különösen intenzív volt ez a folyamat.

Míg a politikai hatalom szimbolikus térfoglalási törekvéseit jól tükrözik az utcanevek és szobrok változásai, érdemes feltárni, hogy ezek mennyire vannak összhangban a helyi lakosság mindennapi térhasználatával és térszemléletével. A kutatás rávilágíthat arra, hogy a politikai szándék és a lakosság

tényleges térhasználata között milyen eltérések mutatkoznak. Ez fontos tanulságokkal szolgálhat a várostervezés és a helyi identitásépítés számára is. A hivatalos és nem hivatalos térszemlélet összevetése árnyaltabb képet adhat Szabadka valós térszerkezetéről és a városi tér megéléséről.

A KUTATÁS ALKALMAZOTT MÓDSZERTANA

A kutatás során online kérdőíves felmérést végeztünk, amely 2023 októbere és 2024 januárja között zajlott. A kérdőív célja a szabadkai lakosság térhasználati szokásainak és városi terekkel kapcsolatos percepcióinak a feltárása volt. Az adatgyűjtés célzott Facebook-hirdetések segítségével történt, amely lehetővé tette a helyi lakosság széles körű elérését. A kérdőívet három nyelven – magyarul, szerbül és horvátul – tettük elérhetővé, hogy biztosítsuk a város multikulturális közösségének reprezentatív megszólítását. A felmérés eredményeként összesen 205 válasz érkezett.

A kérdőív tematikája a városi térhasználat különböző aspektusaira terjedt ki, beleértve a leggyakrabban látogatott helyszíneket, az egyes terek megítélését, valamint a válaszadók személyes kötődéseit és preferenciáit. Az adatok elemzése során különös figyelmet fordítottunk a nyelvi és kulturális különbségekre, amelyek meghatározhatják az adott terekhez fűződő viszonyt. Az OpenStreetMap (OSM) adatbázisának felhasználásával kiegészítettük a kérdőíves válaszokat, hogy pontosabb képet kapjunk a város központi területeinek használatáról és jelentőségéről.

Az elemzés során kvalitatív és kvantitatív módszereket kombináltunk. A válaszok statisztikai feldolgozása mellett tartalomelemzést is végeztünk, hogy feltárjuk az egyes helyekhez kapcsolódó szimbolikus jelentéseket és nyelvi sajátosságokat. Az OSM-adatok alapján térképes vizualizációkat készítettünk, amelyek segítettek azonosítani Szabadka legfontosabb csomópontjait és közlekedési tengelyeit.

TÉRHASZNÁLATI SAJÁTOSSÁGOK SZABADKÁN

A térhasználatot tehát igen sok tényező befolyásolja, ugyanakkor fontos, hogy azt valóban minden társadalmi csoport használhassa, hozzáférhessen, és aktív résztvevője legyen a tér, a hely alakításában. A kérdőívben rákérdeztünk arra, hogy mely helyeket látogatja leggyakrabban a válaszadó Szabadkán. Nem meglepő módon a városközpont kiemelt szerepet játszik a szabadkaiak mindennapi életében. Ugyanakkor fontos annak vizsgálata is, hogy a központon belül melyek a leglátogatottabb terek, milyen szóhasználattal illetik ezeket a tereket, és összességében milyen övezetet jelölhetünk „központ” néven.

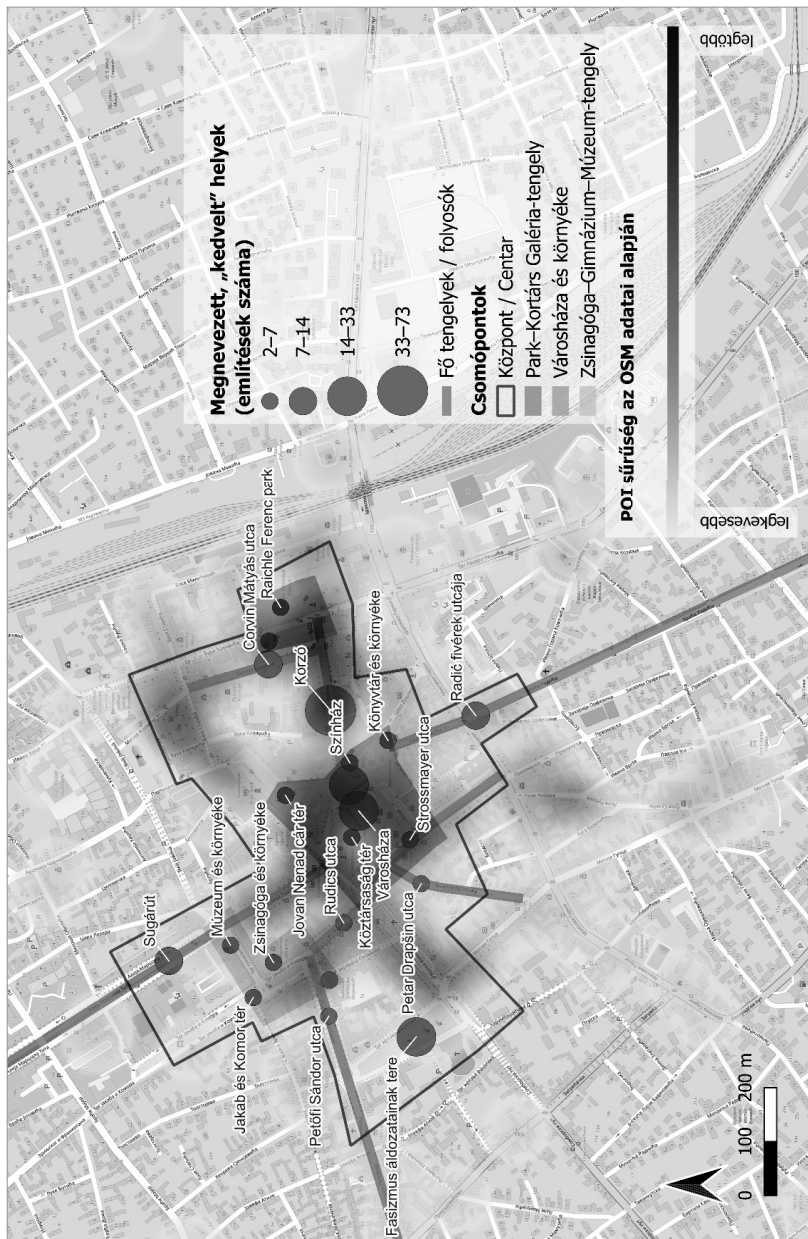
A válaszokat vizsgálva ugyanis 56 esetben szerepelt a „központ” vagy „centar” kifejezés. A fejezet egyik célja tehát körülhatárolni a központot két adatforrás segítségével, és meghatározni a főbb helyeket, csomópontokat, amelyeket leggyakrabban használnak a helyiek.

Az egyik adatforrás a kérdőív említett kérdésére adott válaszok, a másik pedig az OpenStreetMap (OSM) point of interest adatbázisa (POI), amelynek adatai olyan specifikus helyeket vagy helyszíneket jelölnek a térképen, amelyeket valaki hasznosnak vagy érdekesnek találhat. Ezek lehetnek épületek, intézmények, emlékművek, különböző attrakciók. Ezen POI-k sűrűsége és a válaszadók által említett helyszínek alapján körülhatárolhatóvá vált egy olyan övezet, amelyet Szabadka „központjának” nevezhetünk, egyben behatárolva azt is, hogy az az 56 válaszadó, aki ezt említette, nagyjából milyen övezetre gondolhatott (1. ábra).

Az övezeten belül leggyakrabban a Korzó került említésre (73 említés), ezt követte a központ, illetve centar (56 említés). Harmadik helyen a Városháza szerepel (33), itt azonban fontos megjegyezni, hogy ahogy a térképen is látjuk, egyes helyek igen közel esnek egymáshoz, átfedik egymást, és a legtöbb esetben nemcsak egy pontra vonatkoznak, hanem inkább a megnevezett helyre és környékére. Válaszadótól függött, hogy ki milyen helyben gondolkodott, milyen szó vagy szavak jutottak először eszébe a kérdés elolvasása után. Tehát aki a Városházát említette, nemcsak a Városházát látogatja leggyakrabban, hanem annak közvetlen környezetét is, csak ezt a területet a Városházával azonosította. Ugyanakkor Szabadka esetében a Városháza a település talán legfontosabb szimbóluma, identitásképző eleme stílusa és reprezentativitása nyomán (LOVAS 191–196).

A Fasizmus áldozatainak tere esetében, melyet 24-szer említettek, már megfigyelhető az, hogy több formában is hivatkoztak rá a válaszadók. Egyrészt természetesen magyarul és szerbül a Fasizmus áldozatainak terének neveztek többen, de használták a Teréz tér, a Szent Teréz-templom környéke, az Elesett harcosok tere, és egy esetben a második világháború áldozatainak tereként hivatkoztak rá. Látható tehát, hogy a tér a helyiek szóhasználatában is többféleképpen szerepel, más-más formában hivatkoznak rá, a tér több jelentéssel bír (LOVAS 188–190), különösen a magyar nyelvű válaszadók esetében, csak ők hivatkoztak rá több formában.

A Szabadság tér (20) helyzete is érdekes, a tér ugyanis a Városháza közvetlen szomszédságában van, csakúgy, mint a másik oldalán a Köztársaság tér. Utóbbit azonban mindössze három alkalommal említették, mindhárom esetben szerb nyelvű válaszadók. Magyarul ketten hivatkoztak rá, egyszer zsolnai kék szökőkútként, másszor pedig Kiskorzóként említették. Ennek oka nem derült ki a felmérésből, de valószínűsíthetően a válaszadók beleértették – az előbbieken kívül – a központ és Városháza megnevezésekbe is.



1. ábra. Térhasználati csomópontok és folyosók a „központban”.
 Forrás: Kérdőíves felmérés és OSM. Saját szerkesztés (2025)

A 6–8. legtöbb említést kapott helyek a városközponttól távolabb helyezkednek el, név szerint a Kiserdő és sportcsarnok (14), a Prozivka park (13) és Palics (13). Ezekhez kapcsolódóan megfigyelhető az, hogy nemcsak pontszerű vagy felületekként értelmezhető tereket neveztek meg a válaszadók, de vonalas elemeket, utcákat is, amelyek összekötik az azonosított központot ezekkel a külső helyszínekkel. Ezek közül kiemelkedett a Sugárút, a Radić fivérek utcája, a Petőfi Sándor utca és a Strossmayer utca, amelyek fontos folyosóként funkcionálnak a külső városrészek elérésében. Viszont a városközpontban egyéb kisebb, de jelentős utcákat is megneveztek, ami hangsúlyozza városkép-alakító szerepüket, ilyen a Corvin Mátyás utca és a Rudics utca. Előbbit összesen 13 alkalommal említették, viszont többen a Boss utcájaként hivatkoztak rá.

Említésre méltó ugyanakkor több egyéb tér is, amelyek szoros érintkezésben vannak egymással, vagy a már említettek mellett/mentén helyezkednek el, de sokan megemlítették őket. Ilyen a Zsinagóga (7) és környéke, a Jakab és Komor tér (4), a Gimnázium (3), de ehhez szorosan kapcsolódva a Sugárút és a múzeum is említhető. Mindezek egy fontos csomópontot alkotva, a fentebb említett folyosókkal állnak kapcsolatban a központ egyéb tereivel. Egy másik fontos csomópont a Raichle Ferenc park (7) és a Kortárs Galéria (6). Továbbá a Városháza környéki, korábban részletezett csomópontot kiegészítik olyan elemek, mint amilyen a színház épülete (6), a könyvtár (4) és a szorosan hozzá kapcsolódó Jovan Nenad cár tér (4).

A városközpont kiemelt szerepet játszik a szabadkaiak mindennapi életében, ugyanakkor a „központ” fogalma többrétű és összetett, amelyet a kérdőíves válaszok és az OpenStreetMap adatok alapján sikerült körülhatárolni. Edward Soja *Thirdspace* koncepciója különösen releváns, mivel rámutat arra, hogy ezek a terek nem csupán fizikai helyszínek vagy politikai reprezentációk, hanem az emberek mindennapi életének megélt színterei is. Például a Korzó vagy a Városháza környéke egyszerre hordoz történelmi-kulturális jelentést, ugyanakkor közösségi találkozóhelyként is szolgál (LOVAS 9–17).

A térhasználati vizsgálat alapján Szabadka városszerkezetében jól kirajzolódnak a főbb csomópontok és tengelyek. Ezeket a csomópontokat jelentős tengelyek (utcák) kötik össze egymással, illetve kapcsolják őket a külső városrészekhez. Szabadka térhasználata erősen központosított, ugyanakkor a külső területekkel való kapcsolat is hangsúlyos. A város többközpontú jelleget mutat, ahol a fő csomópont mellett kisebb, specializált funkciójú alközpontok is kialakultak. A térhasználat mintázata tükrözi a város történelmi fejlődését és a lakosság változatos igényeit, egyúttal rámutat a potenciális fejlesztési irányokra is a városi terek és közlekedési folyosók további optimalizálása terén.

A KONKRÉT VÁROSI TEREK MEGÍTÉLÉSE

A kérdőívben a konkrét városi terekre vonatkozóan megkérdeztük, hogy a válaszadó számára az adott tér, hely mennyire fontos. A válaszok alapján szignifikáns különbségek születtek abból a szempontból, hogy a magyar és a szerb nyelven válaszolók mely helyeket mennyire találták fontosnak a városban. A horvát nyelven kitöltött kérdőívek alacsony száma miatt esetükben ez a különbségtétel nem jellemző. Az összesített válaszokat illetően elmondható, hogy minden válaszadó számára a Korzó, a Városháza, a Népszínház, a Raichle-palota, a Zsinagóga és a Szabadság tér meghatározó helyszín: ezek kapták ugyanis a legmagasabb értékeket. A maximális 5-ös értékből összesítve ezek a helyek 4 feletti értéket kaptak. A legalacsonyabb értékeket I. Péter király szobra, Antunovich János püspök szobra és Jovan Nenad cár szobra kapta (3 alatti értékek). Itt fontos megemlíteni, hogy a püspök szobra, ha a horvát nyelven kitöltőket vesszük figyelembe, akkor 3,9-es értékkel rendelkezik (2. ábra).

Vannak azonban olyan városi helyek is, amelyek a nemzetiségek esetében jelentősen eltérő megítéléssel bírtak, ugyanakkor – mivel a városközpontban helyezkednek el – igen gyakran találkoznak velük a helyi lakosok. A legnagyobb különbség Jovan Nenad cár szobra és az azonos nevű tér megítélésében van, e kettőt a szerb nyelven kitöltők fontosabbnak érzékelik. A másik oldalról pedig a magyar nyelven válaszolók jóval fontosabbnak tekintik Kosztolányi Dezső szobrait, Bíró Károly szobrát vagy éppen a Corvin Mátyás utcát, de például a Köztársaság tér tekintetében is eltérés figyelhető meg. Illetve összességében a magyar nyelven válaszolók némileg fontosabbnak jelölték meg az egyes épületeket, mint a Városháza, a Raichle-palota, a Zsinagóga, azaz a szecesszió egyes fontos megtestesítőit a városszövetben, a lokális gondolkodásukban ezeknek meghatározóbb szerepe van. Míg a szerb nyelvű válaszok esetében bizonyos terek, szobrok, emlékművek megítélése tekinthető fontosabbnak. Tuan szerint a helyek jelentősége nem csupán fizikai jelenlétükből fakad, hanem abból is, hogy milyen érzelmi kötődéseket alakítanak ki az emberekben (TUAN 34–50). Ez jól tükröződik abban is, hogy a magyar válaszadók számára kiemelkedően fontosak a szecessziós épületek és környékük (például a Raichle-palota), míg a szerb válaszadók inkább politikai emlékművekhez kötődnek.

Amiben viszont hasonlóan gondolkodtak a válaszadók, az a Népszínház fontossága, Ivan Sarić (Száríts János) emlékműve, vagy éppen maga a Korzó. Lényeges tehát kiemelni, hogy az egyes városi terek és helyek megítélése nagyban függ a társadalmi, kulturális és történelmi tényezőktől, utóbbi példák mégis jól tükrözik azt, hogy a helyi sajátosságokhoz és a lokális identitáshoz



Az Ön számára mennyire fontosak az alábbi helyek?



Nyelv / Helyek	Szabadság tér (Trg slobode)	Jakab és Komor tér (Trg Jakaba i Komora)	Jovan Nenad cár tér (Trg cara Jovana Nenada)	Fasizmus áldozatainak tere (Trg žrtava fašizma)	Köztársaság tér (Trg republike)	Korzó (Korzó)	Kosztolányi Dezső szobrai	Bíró Károly szobra	Jovan Nenad cár szobra
magyar nyelv	Dark	Dark	Light	Dark	Light	Dark	Dark	Dark	Light
szerb nyelv	Dark	Light	Dark	Dark	Dark	Dark	Light	Light	Dark

Nyelv / Helyek	Corvin Mátyás szobra	Ivan Sarić szobra	I. Péter király szobra	Antunovich János püspök szobra	Városháza	Zsinagóga	Népszínház	Raichle- palota	Lifka Sándor emlékműve	Az ismeretlen vízvezeték- szerelő szobra
magyar nyelv	Light	Dark	Light	Light	Dark	Dark	Dark	Dark	Dark	Light
szerb nyelv	Light	Dark	Light	Light	Dark	Dark	Dark	Dark	Dark	Light

2. ábra. Egyes városi helyek megítélése, népszerűsége.
Forrás: Kérdőíves felmérés. Saját szerkesztés (2025)

köthető személyek, elnevezések megítélése azonos a vizsgált csoportok esetében, mindez pedig a helyi közösség és összetartozás erősítéséhez is hozzájárul.

ÖSSZEGZÉS

A kutatás eredményei alapján Szabadka városközpontja kiemelt szerepet játszik a helyi lakosság mindennapi életében, ugyanakkor a központ fogalma többretegű és eltérően értelmezett a különböző nyelvi-kulturális csoportok körében.

Az elméleti háttér rávilágít arra is, hogy a városi tér szimbolikus újraértelmezése szorosan összefügg az aktuális politikai hatalom legitimációs törekvéseivel, például az utcanévek és köztéri szobrok változásain keresztül. Ugyanakkor a lakosság tényleges térhasználata gyakran eltér ezektől a szimbolikus céloktól. A kérdőíves válaszok alapján azonosítottuk Szabadka legfontosabb csomópontjait és közlekedési tengelyeit, amelyek központi szerepet játszanak a város mindennapi életében. A Korzó, a Városháza és környéke nemcsak történeti-kulturális jelentőséggel bír, hanem közösségi találkozóhelyként is funkcionál.

Az eredmények azt mutatják, hogy Szabadka térhasználata erősen központosított, de kisebb alközpontok is kialakultak, amelyek specializált funkciókat töltenek be. A kutatás hozzájárult annak megértéséhez, hogy a városi terek hogyan tükrözik a társadalmi folyamatokat és identitásokat, valamint iránymutatást nyújthatnak a várostervezés és helyi identitásépítés számára. A tanulmány hangsúlyozza a történeti és politikai tényezők szerepét a városi tér szerkezetének és használatának alakításában, miközben rámutatott arra is, hogy ezek mennyiben állnak összhangban a lakosság tényleges igényeivel és térszemléletével.

IRODALOMJEGYZÉK

- AASE, Tor H. 1994. Symbolic Space: Representations of Space in Geography and Anthropology. In: *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, Vol. 76, No. 1, 51–58.
DOI:10.2307/490497
- AZARYAHU, Maoz 1996. The Power of Commemorative Street Names. In: *Environment and Planning D: Society and Space*, 14 (3), 311–330.
DOI:10.1068/d140311
- GAILING, Ludger 2012. Dimensions of the social construction of landscapes – Perspectives of new institutionalism. In: *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences – Section A: Humanities and Social Sciences*, 66, 195–205.
- GREIDER, Thomas – GARKOVICH, Lorraine 1994. Landscapes: The Social Construction of Nature and the Environment. In: *Rural Sociology*, 59 (1), 1–24.
DOI:10.1111/j.1549-0831.1994.tb00519.x
- HEIDEGGER, Martin 1927. *Seit und Zeit*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen
- HUSSERL, Edmund 1976. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Martinus Nijhoff, Den Haag
- JOHNSTON, Ron – HARRIS, Richard – JONES, Kelvyn – MANLEY, David – WANG, Wenfei Winnie – WOLF, Levi 2019. Quantitative methods II: How we moved on – Decades of change in philosophy, focus and methods. In: *Progress in Human Geography*, 44 (5), 959–971.
DOI:10.1177/0309132519869451
- KWAN, Mei-Po – SCHWANEN, Tim 2009. Critical Quantitative Geographies. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 41 (2), 261–264.
DOI:10.1068/a41350
- LEFEBVRE, Henry 1991. *The Production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith. Blackwell. Malden (USA) – Oxford (UK) – Carlton (Australia)
- LESZCZYNSKI, Agnieszka 2017. Epistemological critiques. In: Wilson, John P. (ed.): *The Geographic Information Science & Technology Body of Knowledge, 4th Quarter 2017 Edition*. The University Consortium for Geographic Information Science. GIS&T BoK, 2017(Q4)
DOI:10.22224/gistbok/2017.4.1
- LOVAS Ildikó 2020. *A város lelke, avagy identitásjelek*. Magyar Szó Lapkiadó Kft., Újvidék
- LOVRA Éva 2014. Modern várossá válás. In: *Létiünk*, 1., 107–122.
- MÉSZÁROS Piroška 1999. Szabadka városrendezésének története. In: *Bácsország*, 7–8., 7–12.

- PANELLI, Ruth 2009. Social geography. In: *International Encyclopedia of Human Geography. Volume 10*. Elsevier Science, 185–194.
DOI: 10.1016/b978-008044910-4.01002-6
- PAPP Árpád 2013. A szabadkai terek, utcák és szobrok „területszerző” funkciója. In: Cseri Miklós – Bereczki Ibolya (szerk.): *Ház és Ember*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre (A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve, 25.), 37–49.
- RELPH, Edward 1976. *Place and Placelessness*. Pion Limited, London
- REMM, Tiit 2011. Understanding the city through its semiotic spatialities. In: *Sign Systems Studies*, 39 (2/4), 124–144.
DOI: 10.12697/SSS.2011.39.2-4.06
- ROSE, Mitchell 2017. Landscape. In: Richardson, Douglas – Castree, Noel – Goodchild, F. Michael – Kobayashi, Audrey – Liu, Weidong – Marston, A. Richard (Eds.): *International Encyclopedia of Geography. People, the Earth, Environment, and Technology*. Wiley, New York
- SOJA, Edward W. 1996. *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Wiley-Blackwell, Oxford
- TUAN, Yi-Fu 2001. *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, Minnesota
- VIİK, Tõnu 2011. Human spatiality. A cultural phenomenology of landscapes and places. In: *Problemos*, 79, 103–114.
- ZHOU, Qilou – ZHANG, Jie 2011. Internet of Things and Geography. In: *Review and Prospect*, 2, 47–51.
DOI: 10.1109/cmosp.2011.101

ABSTRACT • The aim of the study is to examine the patterns of spatial usage and perception in the urban spaces of Subotica, with a particular focus on the influence of historical, cultural, and political factors. The analysis centers on the symbolic reinterpretation of urban space, the spatial practices of local residents, and the differing spatial perceptions of various social groups. The theoretical framework is based on theories of the social construction of geographic space, particularly the works of Lefebvre and Soja. According to Lefebvre, space is not merely a physical expanse but also encompasses social, economic, and cultural dimensions. Soja’s “Thirdspace” concept emphasizes the lived dimension of space, encompassing individuals’ everyday experiences and emotional connections. Within this theoretical framework, the research explores the symbolic and functional roles of urban space. – The study employed an online survey conducted between October 2023 and January 2024 to investigate the spatial practices and perceptions of Subotica’s residents. The questionnaire was available in three languages (Hungarian, Serbian, and Croa-

tian) and distributed via targeted Facebook advertisements, resulting in 205 responses. The findings indicate that Subotica's city center holds significant importance in the daily lives of its residents. Based on survey responses and OpenStreetMap data, the city's "center" was delineated to include areas such as Korzo, City Hall, and their surroundings. These locations are frequented not only for their historical and cultural significance but also as communal meeting points. The language use and preferences of respondents reveal that the same spaces carry different meanings for various linguistic and ethnic groups. Overall, spatial usage in Subotica is highly centralized, with several smaller sub-centers emerging. The study's findings contribute to a deeper understanding of the social role of urban spaces and provide insights for urban planning and local identity-building initiatives.

KEY WORDS • **spatial usage, multiculturalism, symbolic space, local identity, urban development**

SAŽETAK • Cilj ove studije je analiza načina korišćenja i percepcije urbanih prostora u Subotici, s posebnim naglaskom na uticaj istorijskih, kulturnih i političkih elemenata. Istraživanje se fokusira na simboličku reinterpretaciju gradskog prostora, način na koji ga lokalno stanovništvo koristi, kao i na različite percepcije prostora među društvenim grupama. Teorijski okvir istraživanja zasniva se na konceptima društvene konstrukcije geografskog prostora, posebno na radovima Lefebvrea i Soje. Prema Lefebvreu, prostor nije samo fizički entitet, već ima i društvenu, ekonomsku i kulturnu dimenziju. Sojin koncept „Thirdspace” naglašava doživljenu dimenziju prostora, obuhvatajući svakodnevna iskustva ljudi i njihovu emotivnu vezu s određenim mestima. U kontekstu ovih teorijskih okvira, istraživanje analizira simboličke i funkcionalne aspekte gradskog prostora. – Tokom istraživanja, realizovana je online anketa između oktobra 2023. i januara 2024. godine, s ciljem da se analiziraju načini korišćenja gradskih prostora i percepcija različitih lokacija među stanovnicima Subotice. Anketa je bila dostupna na tri jezika (na mađarskom, srpskom i hrvatskom), ciljano usmerenih Facebook oglasa, pri čemu je prikupljeno ukupno 205 odgovora. Rezultati pokazuju da centar Subotice ima ključnu ulogu u svakodnevnom životu lokalnog stanovništva. Na osnovu anketnih odgovora i podataka OpenStreetMap-a, može se jasno odrediti gradski „centar”, koje obuhvata Korzoa, Gradsku kuću i njihovu okolinu. Ove lokacije nisu značajne samo zbog svoje istorijske i kulturne vrednosti, već i kao ključna mesta za društvena okupljanja. Analizom terminologije i preferencija ispitanika, može se primetiti da isti prostori nose različite simboličke i funkcionalne vrednosti za različite jezičke i etničke zajednice. – Generalno, prostorna organizacija Su-

botice pokazuje izraženu centralizaciju, ali su istovremeno prisutni i manji sekundarni centri. Rezultati istraživanja mogu doprineti dubljem razumevanju društvene uloge gradskih prostora, kao i poslužiti kao vodič za urbanističko planiranje i oblikovanje lokalnog identiteta.

KLJUČNE REČI • prostorna upotreba, multikulturalnost, simbolički prostor, lokalni identitet, urbanističko planiranje

Beérkezés időpontja: 2025. február 3.

Elfogadás időpontja: 2025. február 15.

